

Agnieszka Janiak-Jasińska
Aneta Pieniądz
Instytut Historyczny UW

Uznawanie efektów uczenia się w systemie pozaformalnym i nieformalnym
na studiach 5 poziomu w Instytucie Historycznym UW, przygotowujących do pracy w
charakterze przewodnika miejskiego - varsavianisty.

Wydaje się, że jak dotąd w Polsce nie doceniano roli przewodników miejskich w upowszechnianiu wiedzy naukowej, a w szczególności w rozbudzaniu zainteresowania przeszłością i wzmacnianiu społecznego przekonania o wartości humanistyki we współczesnym świecie. Świadczy o tym system przygotowania zawodowego przewodników, dwukrotnie już w ciągu ostatnich kilkunastu lat reformowany, ale niezmiennie lokowany poza szkolnictwem wyższym, a więc w izolacji od ośrodków badawczych i tym samym od świata naukowego.

Ustawa z 20 sierpnia 1997 roku *o usługach turystycznych* przyznawała uprawnienia przewodnika turystycznego, w tym także miejskiego osobie dorosłej i niekaranej, z wykształceniem przynajmniej średnim, która po odbyciu szkolenia i praktyki zdała egzamin przed komisją państwową, powołaną przez wojewodę właściwego dla obszaru uprawnień (np. przez wojewodę mazowieckiego dla przewodników po Warszawie i Mazowszu). Za etap przygotowawczy, czyli szkolenia i praktyki, odpowiedzialne były osoby prywatne lub „jednostki organizacyjne”, upoważnione do tego typu działalności decyzją administracyjną wojewody. Wymagania stawiane podmiotom ubiegającym się o taką koncesję i w przyszłości odpowiedzialnym za kształcenie przewodników nie były wygórowane i sformułowane dość ogólnie w art. 24 wskazanej powyżej ustawy. Oczekiwano bowiem wykładowców z wykształceniem wyższym i praktyką „w zakresie zagadnień objętych programem”, zapewnienia warunków umożliwiających realizację zajęć teoretycznych i praktycznych oraz odpowiedniej obsługi biurowej. Wyzwanie to podejmowały organizacje turystyczne (np. PTTK) oraz firmy prywatne, najczęściej należące do aktywnych w zawodzie przewodników turystycznych. Uczelnie, ograniczone w projektowaniu studiów standardami ministerialnymi i innymi przepisami regulującymi kształcenie w szkołach wyższych, możliwości tej de facto zostały pozbawione.

Przy tak skonstruowanej ścieżce zdobywania kwalifikacji i uprawnień zawodowych przewodnikiem po Warszawie można było zostać wyłącznie w drodze edukacji odpłatnej, w systemie niepodlegającym żadnej ewaluacji. Wykwalifikowany historyk czy historyk sztuki, który drogi tej nie przeszedł, nie miał prawa trudnić się oprowadzaniem turystów po mieście, nawet jeśli był doświadczonym dydaktykiem akademickim i autorem cenionych publikacji naukowych dotyczących regionu.

Absurdom tym położyła kres ustawa z 13 czerwca 2013 roku *o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów*, zwana potocznie ustawą deregulacyjną. Zniosła ona obligatoryjne szkolenia i egzaminy państwowe i do minimum ograniczyła wymagania formalne stawiane przewodnikom miejskim. Dziś wystarczy, by osoba dorosła była niekarana za przestępstwa związane ze świadczeniem usług turystycznych i miała wykształcenie średnie. Jedynym weryfikatorem kompetencji i jakości usługi przewodnickiej stał się wolny rynek. Konkurencja zmusza zainteresowanych tego typu zajęciem do pogłębiania wiedzy i doskonalenia umiejętności przydatnych w turystyce miejskiej oraz ich certyfikowania przez instytucje cieszące się społecznym zaufaniem i prestiżem. Nie ulega wątpliwości, że należą do nich szkoły wyższe, szczególnie te, których dyplom ceniony jest na rynku pracy. Uruchomienie przez uczelnie studiów stacjonarnych kształcących przewodników, a odpowiadających 5 poziomowi Polskiej Ramy Kwalifikacji zaspokoiłoby to zapotrzebowanie, dało absolwentom szkół średnich możliwość nieodpłatnego zdobywania kompetencji zawodowych, korzystania z oferty dydaktycznej o wysokiej jakości, potwierdzonej przez Polską Komisję Akredytacyjną oraz inne instytucje powołane do ewaluowania i kontrolowania procesu kształcenia. Zaangażowanie się środowiska naukowego w kształcenie przewodników miejskich przyczyniłoby się też do popularyzacji nauki w Polsce, a także wypracowania standardu kompetencji wymaganych od tego typu usług turystycznych i wzorcowego programu kształcenia pozwalającego na jego osiągnięcie.

Uniwersytet Warszawski, który od wielu już lat prowadzi badania naukowe nad historią, sztuką, rozwojem przestrzennym i życiem społecznym Warszawy jest uczelnią gotową do podjęcia tego wyzwania. Program studiów 5 poziomu PRK, przygotowujących do pracy w charakterze przewodnika miejskiego – varsavianisty opracowany został przez Instytut Historyczny UW, który dba o obecność historii Warszawy i wiedzy z zakresu historii sztuki i urbanistyki w programach kształcenia na studiach I i II stopnia (dawniej na studiach jednolitych magisterskich), a od 2009 r. prowadzi też z powodzeniem Podyplomowe Studia Varsavianistyczne. W zamierzeniu autorów prezentowanego programu studiów przewodnicy

miejscy z dyplomem UW nie tylko zdobędą wiedzę faktograficzną o mieście, ale będą potrafili osadzić ją w szerszym kontekście historycznym. Umiejętności upowszechniania wiedzy połączą z przygotowaniem warsztatowym do poszukiwania nowych jej źródeł, samodzielnego jej poszerzania i weryfikowania, a swoje przygotowanie zawodowe (np. w zakresie historii sztuki i stanu obiektów zabytkowych) będą mogli wykorzystywać w działalności społecznej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego Warszawy. Przewodnik miejski po Warszawie wykształcony na Uniwersytecie Warszawskim będzie nie tylko popularyzował bogatą wiedzę o przeszłości miasta w formie atrakcyjnej i dostosowanej do słuchaczy, ale dzięki znajomości podstaw warsztatu historyka minimalizował rolę mitów i stereotypów w kształtowaniu wiedzy potocznej i w dyskursie publicznym o mieście.

W programie studiów z oczywistych względów dominują zajęcia dotyczące dziejów miasta (historia Warszawy) i regionu (historia Mazowsza) oraz podstaw nauk o sztuce (historia urbanistyki, historia sztuki). Równie istotne miejsce zajmuje jednak grupa przedmiotów umożliwiających zdobycie kompetencji zawodowych w zakresie organizacji turystyki miejskiej i dydaktyki-popularyzacji (podstawy organizacji turystyki, projektowanie tras turystycznych, emisja głosu, podstawy metodyki pracy z dziećmi). Nacisk kładziony jest na kształcenie praktyczne, to znaczy przygotowanie studenta do pracy w terenie z odbiorcami o różnych potrzebach, wyrabianie w nim samodzielności, zachęcanie do tworzenia oryginalnych projektów tras i wydarzeń turystycznych. Wobec ostrej rywalizacji na rynku usług turystycznych to właśnie kompetencje miękkie oraz umiejętność przygotowania nieschematycznej oferty i elastyczność w reagowaniu na potrzeby klientów może stanowić atut absolwenta omawianego kierunku studiów. Dwutorowość kształcenia – łączenie od początku solidnego przygotowania merytorycznego i ściśle praktycznych umiejętności – stanowi ważną cechę wyróżniającą program studiów na 5 poziomie. Takie sprofilowanie kierunku daje absolwentowi większą swobodę wyboru dalszej drogi życiowej: wejścia od razu po zakończeniu studiów na rynek pracy, przejścia do trybu studiów na poziomie 6, albo połączenia obydwu ścieżek kariery.

Projektowane przez IH UW studia 5 poziomu przygotowujące do zawodu przewodnika miejskiego po Warszawie adresowane będą m.in. do absolwentów szkół średnich, którym wyniki maturalne lub inne okoliczności życiowe uniemożliwiły podjęcie studiów na wymarzonym kierunku bezpośrednio po maturze (np. na prawie, historii sztuki, historii). Zamiast praktykowanego przez wielu młodych ludzi „przeczekiwania” na innym kierunku studiów do następnej rekrutacji (co pozwala pozostać w grupie rówieśniczej, poznać

bliżej Uniwersytet i specyfikę studiowania, a także korzystać z przywilejów, jakimi cieszą się studenci, np. zniżek w opłatach za przejazdy środkami transportu i ubezpieczenia), studiując w krótkim cyklu, uzyskają kompetencje zawodowe, które mogą stać się podstawą stałego zatrudnienia lub pracy dorywczej, łączonej później ze studiami wyższymi.

Niektórzy z nich zapewnią sobie także prawo do dalszej nauki na studiach stacjonarnych I stopnia na kierunku historia lub historia sztuki. W zasadach rekrutacji na oba te kierunki zagwarantowane zostaną bowiem miejsca dla absolwentów studiów 5 poziomu, którzy z całego toku studiów uzyskają odpowiednio wysoką średnią ocen (min. 4,5). Niektóre z efektów uczenia się osiągniętych na studiach 5 poziomu uznane zostaną za równoważne wybranym efektom kierunkowym na studiach licencjackich, co pozwoli na większą elastyczność w kształtowaniu własnej ścieżki edukacyjnej na następnym etapie kształcenia. Rekrutacja dla kandydatów aplikujących na studia bezpośrednio lub w niedługim czasie po maturze nie będzie zasadniczo różnić się od tej obowiązującej na studia I stopnia. W postępowaniu rekrutacyjnym brane będą pod uwagę wyniki z egzaminu maturalnego z przedmiotów obowiązkowych oraz z jednego, dowolnego wskazanego przez kandydata przedmiotu dodatkowego.

Zainteresowanie proponowanym typem studiów wykazywać mogą także absolwenci średnich szkół o profilu turystycznym (np. technika hotelarsko-turystyczne), dążący do podniesienia w krótkim czasie kwalifikacji zawodowych i dzięki dyplomowi szkoły wyższej wzmocnienia swej pozycji na rynku pracy. W przypadku obu tych grup, podobnych wiekowo (ok. 18-20 lat) i pozbawionych doświadczenia zawodowego możliwości uznawania efektów uczenia się osiągniętych poza edukacją formalną w świetle obowiązujących przepisów prawa są znikome. Brak stażu pracy uniemożliwia bowiem potwierdzenie kompetencji nabytych w wyniku działalności społecznej (np. w organizacjach harcerskich) czy szkoleniach organizowanych w szkole (np. pierwszej pomocy).

Drugą (po maturzystach) ważną grupą adresatów będą osoby z doświadczeniem w oprowadzaniu turystów po mieście, poszukujące możliwości potwierdzenia kompetencji zawodowych, pogłębienia wiedzy i doskonalenia sztuki jej popularyzacji w celu wzmocnienia swojej pozycji na rynku pracy. W przypadku rekrutacji tych kandydatów możliwe będzie wykorzystanie procedury potwierdzania efektów uczenia się, o ile ustawodawca uzna ją za pożądaną i stworzy odpowiednią podstawę prawną. Obowiązujące obecnie *Prawo o szkolnictwie wyższym* w art. 170g ogranicza bowiem potwierdzanie efektów uczenia się wyłącznie do studiów I i II stopnia oraz jednolitych magisterskich.

Przy tak szerokiej ofercie studiów varsavianistycznych, jaką pochwalić się może Instytut Historyczny UW, pierwszym etapem tej procedury winno być dokładne rozpoznanie potrzeb i możliwości kandydata. Doświadczony przewodnik miejski z tytułem licencjata rozważać może bowiem także podjęcie studiów magisterskich (w trybie stacjonarnym lub niestacjonarnym), zaś z tytułem magistra – magisterskich (jeśli praca magisterska nie wieńczyła studiów historycznych) lub podyplomowych (w trybie niestacjonarnym). Doradca edukacyjny pełnić będzie zatem ważną rolę w projektowaniu ścieżki kształcenia osoby aktywnej zawodowo.

Metody potwierdzania efektów uczenia się osiągniętych w systemie pozaformalnym i nieformalnym w przypadku kandydatów zajmujących się już oprowadzaniem turystów po Warszawie będą z pewnością zróżnicowane i uzależnione od bogactwa doświadczenia zawodowego oraz posiadania bądź nie formalnego przygotowania do roli przewodnika turystycznego. Osoby, które ukończyły kursy i szkolenia prowadzone przez prywatne firmy lub organizacje turystyczne (np. PTTK) bądź przed wejściem w życie tzw. ustawy deregulacyjnej zdały egzamin państwowy dopuszczający do zawodu będą dysponowały certyfikatami potwierdzającymi uzyskanie kompetencji zawodowych. Zadaniem Instytutu Historycznego będzie stwierdzenie, czy wiedza i umiejętności zdobyte tą drogą odpowiadają efektom uczenia się osiąganym na studiach 5 poziomu. Porównanie programów kształcenia może okazać się metodą niewystarczającą, w większości przypadków są one bowiem sformułowane dość lakonicznie, z rzadka wskazują na wykorzystywane metody dydaktyczne i sposoby weryfikacji deklarowanych efektów. Zdarza się, że zawierają informację o braku obowiązku uczestniczenia w zajęciach (<http://www.kursprzewodnicki.pl/kurs-przewodnikow-po-warszawie/faq/>). Duże znaczenie przywiązywać więc będziemy do oceny zawodowego portfolio kandydata, w którym znaleźć się mogą m.in. autorskie trasy wycieczek po Warszawie, kosztorysy imprez turystycznych, scenariusze zajęć popularyzujących wiedzę o mieście, artykuły popularnonaukowe, nagrania video dokumentujące pracę przewodnika, opinie pracodawców, firm współpracujących, turystów, którzy skorzystali ze świadczonych przez niego usług. Możliwe będzie także przeprowadzanie egzaminów (tak pisemnych, jak i ustnych) potwierdzających wybrane efekty z kategorii wiedzy czy umiejętności. Obydwie metody potwierdzania efektów uczenia się dominować będą w przypadku aktywnych przewodników miejskich, którzy – zgodnie z ustawą z 2013 r. – nie będą legitymować się żadnym formalnym przygotowaniem zawodowym.

Wydaje się, że efektami najczęściej i z powodzeniem potwierdzanymi przez kandydatów z dorobkiem przewodnickim będą te związane z wiedzą o zasadach organizacji imprez turystycznych i z umiejętnościami stricte zawodowymi, jak np. samodzielne planowanie tras turystycznych czy przygotowanie oferty turystycznej we współpracy z instytucjami kultury posiadającymi zbiory zaliczane do dziedzictwa narodowego oraz innymi instytucjami animującymi życie artystyczne i społeczne Warszawy. Należy przypuszczać, że łączna liczba punktów ECTS zaliczonych w drodze potwierdzania efektów uczenia się nie przekroczy 40% ogółu punktów przypisanych do programu studiów 5 poziomu w IH UW. Analiza dostępnych programów kursów i szkoleń oraz testów wykorzystywanych podczas egzaminów państwowych do 2013 r., w których wiele miejsca poświęcano na sprawdzanie wiedzy faktograficznej bez niezbędnego kontekstu historycznego, skłania do stwierdzenia, że efektami najrzadziej potwierdzanymi będą te związane z myśleniem historycznym i podstawowymi umiejętnościami badawczymi. Od profesjonalnego przewodnika oczekiwać bowiem będziemy nie tylko posiadania szczegółowej wiedzy encyklopedycznej, ale także rozumienia i umiejętności wyjaśnienia historycznych uwarunkowań różnych rozwiązań urbanistycznych i zjawisk kulturowo-społecznych, stosowania podstawowych zasad krytycznej analizy źródeł historycznych we własnych poszukiwaniach źródłowych, orientowania się w zasobach archiwalnych czy krytycznego wykorzystywania literatury naukowej i popularno-naukowej. Trudno o tego typu efekty uczenia się w systemie nieformalnym bądź formalnym, ale odseparowanym od instytucji badawczej, jaką jest uniwersytet.

Studiami 5 poziomu, projektowanymi przez IH UW mogą interesować się także osoby z innym, pokrewnym doświadczeniem zawodowym. Zdobycie kompetencji wymaganych od przewodnika miejskiego po Warszawie może bowiem prowadzić do wzmocnienia pozycji własnej w dotychczasowym miejscu zatrudnienia, ułatwić podjęcie dodatkowej, dorywczej pracy zarobkowej, a w przypadku osób, którym różne okoliczności (np. sytuacja rodzinna) nie pozwalają na pracę pełnoetatową - umożliwić aktywność zawodową w niepełnym wymiarze czasu.

W celu wstępnego rozpoznania grup zawodowych, których doświadczenie zawodowe pozwoliłoby na skorzystanie w rekrutacji z procedury potwierdzania efektów uczenia się, sięgnięto przede wszystkim do ogólnodostępnych internetowych baz pośrednictwa pracy, zarówno tych niesprofilowanych (np. kariera.pl; MyPraca.pl; najpraca.pl; bankpracy.pl itd.), jak i tych specjalistycznych, np. Narodowego Centrum Kultury (pracujwkulturze.nck.pl). Z

analizy treści zawartych w nich CV osób poszukujących pracy wynika, że z procedury potwierdzania efektów uczenia się skorzystać mogliby przede wszystkim nauczyciele, pracownicy instytucji kultury, NGOów, administracji samorządowej, ale łączna liczba punktów ECTS zaliczonych tą drogą byłaby niewielka i nie przekraczała 10 % ogółu punktów przypisanych do programu omawianych studiów. Efektami najczęściej potwierdzanymi byłyby prawdopodobnie te przypisane do modułu „Podstawy metodyki pracy z dziećmi”, „Emisja głosu i techniki prezentacji” czy „Instytucje kultury i ochrony dziedzictwa”.